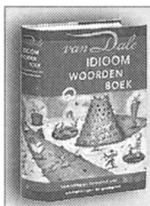

- 3 'Labeling' noemen ze het zelf in de overigens alweer voortreffelijke xli pagina's lange INLEIDING (plus annexen als TOELICHTING OP HET GEBRUIK, SPELLING, TITULATUUR en LIJST VAN REDACTIONELE TEKENS EN AFKORTINGEN).
- 4 (I) Lijst van gevleugelde woorden, titels en citaten; (II) Lijst van namen uit de Griekse en Romeinse Oudheid; (III) Lijst van Bijbelse namen.

VOOR AL WIE WIL

hoog van de toren blazen

iets in de groep gooien

het hoogste woord voeren

iemand de oren van het hoofd kletsen

een balletje opgooien over iets:

Idioom in grote stijl

Van Dale Idioomwoordenboek. Verklaring en herkomst van uitdrukkingen en gezegden. Door H. de Groot (hoofddred.). Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie & Amsterdam/Brussel: Uitgeversmij. The Reader's Digest NV, 1999.

Gelukkig heeft de redactie van dit idioomwoordenboek niet te lang wakker gelegen van het afbakenen van haar werkdomein. Luidens de degelijk onderbouwende INLEIDING (p. ix-xv) heeft ze zich namelijk niet bekommerd om het verschil tussen de diverse categorieën die in aanmerking komen om gerekend te worden onder het begrip idioom, zijnde "bijzondere, karakteristieke woorden en uitdrukkingen van een taal, het taaleigen" (Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal). Behalve de voor de hand liggende spreekwoorden wer-

den dus ook zegswijzen, spreuken, gezegden, uitdrukkingen, frasen en vergelijkingen opgenomen en verwerkt. Belangrijk blijft uiteraard wel dat dergelijke idiomatische uitdrukkingen bestaan uit een aantal woorden die een karakteristieke, vaste eenheid vormen waarbij de combinatie meer of iets anders betekent dan de optelsom van de losse woorden. Hierbij kunnen een of meer samenstellende woorden één geheel zijn geworden met de rest van de uitdrukking en zo hun gewone betekenis geheel of gedeeltelijk hebben verloren.

Idioom is een communicatieversoepeld en taalverlevigend (stijl)middel, dat voortdurend nieuw ontstaat, soms spontaan en onbewust, dan weer heel bewust bedacht. Sommige invloedrijke spraakmakers zoals auteurs (Claus' *Verdriet van België*), cabaretiers (Koot en Bie's zo *stoned als een garnaal*) of televisiejournalisten lanceren regelmatig nieuwe vondsten, waarvan de geboortedatum dan ook heel exact na te trekken is.¹ Na een inlooperperiode waarin de nieuwe idiomatische uitdrukking met typografische reserve gebruikt wordt, tussen aanhalingstekens bijvoorbeeld, raakt ze ingeburgerd of wordt ze afgevoerd.

Idiomatische uitdrukkingen blijken veelal gebouwd rondom frequente alledaagse woorden. De toptien terzake blijkt doorspekt met nogal wat lichaamsdelen (7 op 10): *hand, oog, hart, woord, hoofd, dag, geld, neus, mond* en *been*. Ook de bijbel blijkt een belangrijke invloed gehad te hebben, getuige de 170 rechtstreeks aan bijbelboeken (voornamelijk Mattheus) gerelateerde uitdrukkingen. Aangezien idioom vaak al een hele tijd bestaat, wemelt het van verwijzingen naar historische verschijnselen die veelal niet meer bestaan. Zo zullen ook na de onverbiddelijke invoering van de euro muntaanduidingen als *frank, dubbeltje* en *kwartje* talig wel degelijk blijven voortbestaan via de onsterfelijkheid garanderende uitdrukkingen *zijn frank valt* en *wie voor een dubbeltje geboren wordt, wordt nooit een kwartje*. Ons nageslacht zal gaandeweg dus meer en meer verklaring behoeven om deze zegswijzen alsnog te begrijpen.

En dat is nu precies de bedoeling van dit lijvige naslagwerk, dat zijn beperkingen meteen ook zelf aangeeft. Echt in onbruik geraakte of alleen in een dialect of een beperkt professioneel sociolect voorkomende uitdrukkingen zijn geweerd. Een-woords'uitdrukkingen' trouwens ook, wat bijvoorbeeld niet alleen *brokkenpiloot* en *komkommertijd*, maar tevens het sinds de spelling-95 aaneengeschreven *bakzeilhalen*

uit de boot heeft doen vallen. Typisch Vlaamse uitdrukkingen of varianten zijn dan weer wel opgenomen, en zulks omdat "*in België deze uitdrukkingen gemist [zouden] worden als ze niet waren opgenomen, terwijl we ervan uitgaan dat Nederlandse lezers het interessant vinden om over dergelijke uitdrukkingen te lezen*". Waarvan akte.

Het idioomwoordenboek brengt op die manier over xix+1.049 pagina's meer dan 10.000 uitdrukkingen samen in 6.305 artikelen, waarvan een aantal soms schitterend verlucht zijn door gestileerde zwartwittekeningen. Hier en daar, bij uitgebreide lemma's als *spel* en *eten* – waarvan de invoeging eigenaardig genoeg niet alfabetisch en dus wat lukraak gebeurt – wordt een hele pagina besteed aan een kleurenafbeelding. Vooraan (p. xvi-xix) vindt u verder een opsomming van de opgenomen 'kaderteksten', die de alfabetische orde trouwens ook doorbreken. Het idioomwoordenboek ambieert immers behalve de status van louter naslagwerk ook die van een lees-, kijk- en bladerboek.

Elk (wél alfabetisch geordend) artikel kent een parallelle structuur. De uitdrukking is gesorteerd op het belangrijkste woord, het trefwoord. Praktisch zijn de op ruime schaal aangebrachte verwijzingen (ook in de kaderteksten), die het zoeken vergemakkelijken en tot leerzaam 'doorklikken' uitnodigen. Na de uitdrukking zelf volgt in het artikel een korte betekenisomschrijving, daarna gebruiksinfo (annex varianten, synonieme evenknieën in andere talen, enz.). Het artikel sluit dan met herkomstinformatie (cf. supra) en gemiddeld twee citaten uit recente, digitaal toegankelijke bronnen (bijvoorbeeld cd-roms met complete jaargangen van de *Volkscrant*). Wat ik in dit verband overigens wel mis, is een bronvermelding, al zal die voor de meer dan 11.000 citaten wel heel summier moeten uitvallen om niet te veel ruimte in beslag te nemen. Als het bronnenbestand beperkt blijft, zou met codes en een verwijzingslijst kunnen worden volstaan.

Ter compensatie van de melding van dit minpuntje: aandacht voor de positieve geluiden. Dit idioomwoordenboek leest leuk, is fraai geïllustreerd en uitvoerig gela-

deerd met (overwegend Noord-Nederlands) bronnenmateriaal. Zonder enige twijfel een boeiende aanwinst voor uw bibliotheek.

Wouter Brandt
Universiteit Antwerpen (UIA)
Departement Didactiek en Kritiek
Onderzoeksgroep EduBRON
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk
wouter.brandt@uia.ua.ac.be

Noot

- 1 In de *INLEIDING* tot dit idiomatisch woordenboek vermeldt men de uitdrukking 'iets onder de pet houden', ontstaan tijdens de hoorzitting van 3/2/1999 van de parlementaire enquêtecommissie naar aanleiding van de Bijlmerramp, en meteen opgenomen. Vergelijk met het voorzichtige voorbehoud van de zusterredactie van het *Groot Woordenboek*, die pas overgaat tot opname na een inburgeringsbevestigende periode van pakweg drie jaar. En toch vinden we 'iets onder de pet houden' ook hier al terug...